

УДК 061.25+.001.5(285.2)(477.82)

**ВНЕСОК МІЖФАКУЛЬТЕТСЬКОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ
НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ГРУПИ ПІДВОДНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ “ШЕЛЬФ”
У ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІССЯ**

В. Хмелівський

*Львівський національний університет імені Івана Франка
79005 м. Львів, вул. Грушевського, 4
E-mail: mineral@franko.lviv.ua*

Висвітлено діяльність студентської науково-дослідної групи підводних досліджень “Шельф”, що створена у Львівському державному університеті 1975 р. з метою проведення систематичних комплексних досліджень природи, культурних пам’яток та екологічних проблем Українського Полісся (на прикладі Шацького поозер’я), розробки рекомендацій з їхньої охорони та раціонального використання. З 1976 по 1993 рр. група щоліта проводила комплексні експедиції на теренах Північно-Західного Полісся. У роботі групи брали участь студенти й викладачі біологічного, географічного, геологічного, юридичного, історичного, філологічного та інших факультетів університету, а також Медичного інституту й Інституту фізичної культури, вузів Києва, Луцька, Тернополя, Івано-Франківська та інших міст України і колишнього Радянського Союзу. Група рекомендувала створити Шацький національний природний парк, що зроблено у 1983 р.

Ключові слова: міжфакультетська студентська науково-дослідна група підводних досліджень “Шельф”, Українське Полісся, Шацькі озера, Шацький національний природний парк.

З ініціативи студентів і викладачів геологічного та біологічного факультетів Львівського державного університету імені Івана Франка 1975 р. створено міжфакультетську студентську науково-дослідну групу підводних досліджень “Шельф”, яка мала на меті силами студентів і співробітників університету та інших вузів Львова й регіону проводити систематичні комплексні дослідження природи, культурних пам’яток та екологічних проблем Українського Полісся (на прикладі Шацького поозер’я) для розробки рекомендацій з їхньої охорони та раціонального використання. З 1976 по 1993 рр. група щоліта проводила комплексні експедиції на теренах Північно-Західного Полісся. У роботі групи брали участь студенти і викладачі біологічного, географічного, геологічного, юридичного, історичного, філологічного та інших факультетів університету, а також Медичного інституту й Інституту фізичної культури, вузів Києва, Луцька, Тернополя, Івано-Франківська та інших міст України і колишнього СРСР.

Група виконала великий обсяг комплексних досліджень. Зокрема, геологічний загін детально вивчив донні осади більшості озер Шацької групи та Північно-Західного Полісся, у яких уперше виявлено низку цінних та рідкісних мінералів, таких як топаз, піроп, корунд і ще понад 25 мінералів. Також досліджено льодовикові моренні відклади, значно поширені в цьому районі. Біологічний загін ретельно

вивчив водну і наземну флору й фауну регіону, їхній сучасний стан, зокрема, описав низку рослин і тварин, занесених до “Червоної книги України”. Разом з геологами біологи дослідили речовинний склад сапропелевих мулів, на які дуже багаті поліські озера, і провели експерименти з використання цих мулів як органічного добрива. Вони виявили, що внесення в ґрунт такого добрива підвищує врожайність різних сільськогосподарських культур на 30–60 %; це дуже важливо для Полісся, де переважають підзолисті та сіроземні й болотні ґрунти, бідні на органічні сполуки. Географічний загін виконав широкі лімнологічні дослідження більшості озер Шацької групи, на підставі яких складено топографічні, батиметричні, фаціальні та інші спеціальні карти і схеми. Археологічний загін віднайшов у районі понад 140 стоянок давньої людини переважно епохи неоліту та мезоліту, уперше на Поліссі відшукав стоянку ашельського періоду палеоліту, чим зацікавилися науковці. Юридичний загін вивчив правовий стан проблеми рекреації й охорони довкілля в умовах “дикого” туризму. Філологічний загін зібрав багатий, різноманітний фольклорний і етнографічний матеріал.

Результати досліджень групи “Шельф” опубліковані у трьох випусках “Вісника Львівського університету. Серія геологічна” (1979. Вип. 8; 1982. Вип. 9; 1986. Вип. 10), а також у великій серії наукових публікацій та у підготованій до друку монографії [1–5 та ін.]. Ці матеріали стали основою десятків дипломних та сотень курсових робіт. За ними написано комплексні наукові роботи, які регулярно виставляли на Республіканські та Всесоюзні конкурси студентських наукових робіт (група неодноразово посідала призіві місця, а понад 120 студентів нагороджено призами і почесними грамотами). Двічі роботи “Шельфу” удостоєні Медалі Академії наук УРСР (шість лауреатів). На Всесоюзному конкурсі “Екотехніка-82” роботу групи відзначено третьою премією. Члени групи виступали з науковими доповідями у Київському, Московському, Мінському, Ризькому, Новосибірському та інших університетах. Роботу “Шельфу” постійно і широко висвітлювали у засобах масової інформації. Їй була присвячена серія статей у республіканському журналі “Знання та праця”, а також в обласних газетах. У 1981 р. Львівське телебачення зняло про роботу групи 45-хвилинний документальний фільм “Операція “Шельф” (режисер О.В. Андреев), у якому широко використано підводне знімання. При групі працювала школа підводників, яку закінчили більшість її учасників.

Одним із головних висновків досліджень “Шельфу” була опублікована у “Віснику” рекомендація про необхідність створення Шацького національного природного парку, який організовано 1983 р. З 1984 р. група разом з ученими Львівського відділення Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного АН УРСР брала участь у виконанні програми “Шацкий государственный национальный природный парк, его природные и рекреационные ресурсы”, затвердженої розпорядженням Президії АН УРСР № 169 від 27.01.1984 р.

За період роботи групи “Шельф” у ній взяло участь понад 450 студентів семи факультетів університету. Багато з них сьогодні є докторами і кандидатами наук, керівниками наукових і виробничих організацій, професорами і доцентами.

Наукове керівництво групою забезпечував доцент кафедри петрографії В.О. Хмелівський. Постійно курували роботу групи ректори університету професори М.Г. Максимович, В.П. Чугайов, проректори проф. Є.І. Гладішевський, проф. О.І. Бобик, доц. І.О. Марушкін, декани факультетів доц. Ю.Ф. Місник, проф. О.І. Матковський

(геологія), проф. І.В. Шостаківська, доц. Я.П. Чайка (біологія), проф. Г.П. Міллер, проф. Я.С. Кравчук (географія), проф. М.В. Костицький (юристи) та ін.

Безпосередню участь в експедиційних та камеральних роботах брали професори Н.С. Ялинська, С.М. Кравченко, М.В. Костицький, Я.О. Кульчицький, Л.Г. Мацкевой, К.І. Свешніков, доценти В.О. Хмелівський, Е.О. Янчук, В.І. Лашманов, Г.О. Луньов, Г.Л. Проць, Н.І. Карпенко, В.І. Баранов, асистенти С.П. Мельник, І.М. Кривошлик, наукові співробітники В.С. Артюх, В.О. Костін, О.В. Медведєв, А.І. Сморошок, Т.М. Качмар, О.В. Хмелевська та ін., лікарі групи – доцент Медичного інституту А.Г. Киселевич (до речі, науковий керівник групи “Шельф-2”, створеної у Львівському державному медичному інституті), лікар вищої категорії І.М. Даценко та ін. Підводними роботами керували майстри спорту В.В. Румянцев, Л.М. Яриш, І.М. Фостяк. Значну допомогу в організації та проведенні експедицій “Шельфу” постійно надавали начальник відділу охорони праці університету Л.І. Штирхун та завідувач Шацького біолого-географічного стаціонару І.І. Верчук.

Роботу групи підтримували голова Західного наукового центру АН УРСР акад. Я.С. Підстригач, директор Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного АН УРСР акад. М.А. Голубець, акад. О.С. Вялов, професори С.М. Стойко, П.М. Черниш та ін.

З 1993 р. через нестачу фінансування група припинила ведення комплексних експедицій і перейшла на роботу по загонах. Активну роботу продовжують біологічний, геологічний та географічний загони, поєднуючи її з навчально-виробничими практиками. За зібраними матеріалами виконують курсові, дипломні, магістерські роботи. Наприклад, за результатами польових робіт на оз. Нобель (Рівненська обл.) відкрито нову теригенно-мінералогічну провінцію, у якій другим мінералом шліху є кордієрит, уперше діагностований в озерних відкладах регіону, знайдено фіолетово-рожеві піропи. Оскільки це озеро є на території, де відшукали уламки кімберлітів та дрібні алмази, то така знахідка видається нам дуже цікавою.

Педагогічний ефект роботи групи “Шельф” полягав, перш за все, у патріотичному й екологічному вихованні студентської молоді, прищеплення їм любові до своєї Батьківщини і рідної природи, а також науковій діяльності.

1. Вестн. Львов. ун-та. Сер. геол. 1982. Вып. 8.
2. Вестн. Львов. ун-та. Сер. геол. 1986. Вып. 9.
3. Вестн. Львов. ун-та. Сер. геол. 1989. Вып. 10.
4. Курзель Е.И., Хмелевский В.А., Лашманов В.И. Минералогия шлиховых комплексов современных осадков оз. Песочное (Шацкие озера, УССР). Рукопись деп. в ВИНТИ, 1980.
5. Хмелівський В.О., Артюх В.С., Стецюк В.М. Комплексні студентські науково-дослідні групи як ефективний метод організації студентської науково-дослідної роботи (на прикладі досвіду груп “Шельф” та “Дністер”) // Наук. вісн. УкрДЛІТУ. 1998. Вип. 94. С. 133–136.

CONTRIBUTION OF THE INTERFACULTY STUDENT SCIENTIFIC-RESEARCH GROUP OF UNDERWATER INVESTIGATIONS “SHELF”

IN THE UKRAINIAN POLISSYA STUDIES**V. Khmelivs'kyi**

*Ivan Franko National University of Lviv
Hrushevskogo St. 4, UA – 79005 Lviv, Ukraine
E-mail: mineral@franko.lviv.ua*

The activity of the student scientific-research group of underwater investigations “Shelf” has been elucidated. This group was formed at the Lviv University in 1975 for working out of the systematic complex study of nature, culture and ecology of the Ukrainian Polissya (on the example of Shatsk lake-territory) and elaboration of the recommendations for its protection and rational using. Every summer during 1976–1993 the group organized complex expeditions to the Western Polissya. Students and teachers of biology, geography, geology, law, history, philology and other University’s faculties, as well as from Medical Institute, Physical Culture Institute and higher schools of Kyiv, Lutsk, Ternopil, Ivano-Frankivsk and other towns of the Ukraine and former Soviet Union took part in the works. The group “Shelf” recommended to create the Shatsk National Natural Park, as was made in 1983.

Key words: interfaculty student scientific-research group of underwater investigations “Shelf”, Ukrainian Polissya, Shatsk lakes, Shatsk National Natural Park.

Стаття надійшла до редколегії 19.10.2005
Прийнята до друку 24.10.2005